

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

ЖУРНАЛИСТИТЕ НА СЪЕДИНЕНИЕТО

Анна Ангелова, Димитър Веселинов
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя събития от Съединението на Княжество България и Източна Румелия и последвалата Сръбско-българска война през 1885 г., пречупени през погледа на редица европейски журналисти и кореспонденти. Техните спомени за времето, прекарано в България, са незабравими свидетелства за един от най-важните моменти в историята ни.

Keywords: The Unification of Bulgaria, European journalists, Adriano Colocci, Léon Hugonnet, Artur Ernst von Huhn

Съединението на Княжество България и Източна Румелия и последвалата Сръбско-българска война през 1885 г. фокусират за пореден път погледа на европейската общественост върху Балканите и България. Към страната ни се отпращат редица френски, немски, английски, италиански, полски и др. журналисти, ангажирани от различни европейски издания, за да отразяват събитията.

От една забравена фотография, публикувана в мемоарната книга¹⁾ на маркиз Адриано Колочи, виждаме лицата на кореспондентите Fillon, Lamothe, Hugonnet и Piotrowski²⁾. Италианският хронист ни е оставил стилизирани портрети на журналистите, с които се среща и работи по това време в България: авторитарния Artur von Huhn, кореспондент на „Kölnische Zeitung“ – „винаги с цилиндър и дълга до гърдите червена брада“; Fillon от агенция „Havas“ и кореспондент на „Tribune“ – „блед, патетичен и сантиментален“; поляка Piotrowski от „Illustration“ – „художник с голям талант, истински артист, винаги с военна барета на главата и револвер на кръста“; скъпия му Hugonnet³⁾ – кореспондент на „France“, „с когото прекарахме три месеца в България, Румелия и Тракия... повече мюсюлманин, отколкото французин, фаталист и туркофил, но преди всичко искрен приятел на Италия и италианците“, и разбира се, De la Mothe от „Temps“ – „най-малкия сред нас“, първоначално поддръжник на сърбите, след това преминал на страната на българите, чиито победи му позволиха да излее в статиите си всичко лошо срещу Сърбия, преобразявайки се почти в перфектен българин, носещ калпак и башлък, обут с огромни ботуши, винаги в движение, говори и говори с часове, в кафенето, в клуба, навсякъде“⁴⁾.

Мнозина от споменатите от Колочи журналисти обнародват спомените си за времето, прекарано в България, и оставят незабравими свидетелства, някои

от тях почти непознати, за един от най-важните моменти в историята ни. Богатите фондове на Университетската библиотека съхраняват книгите на Адриано Колочи (Adriano Colocci) – “In Bulgaria (1885): Ricordi di viaggio e di guerra”, на Леон Югоне (Léon Hugonnet) – “Chez les Bulgares”; “La Turquie inconnue: Roumanie, Bulgarie, Macédoine, Albanie”; “La Grèce nouvelle: L'hellénisme, son évolution et son avenir”, и на А. Фон Хун (Artur Ernst von Huhn) – “Der Kampf der Bulgaren um ihre Nationaleinheit: Politisch-militärische Geschichte der bulgarisch-rumelischen Ereignisse im Jahre 1885” и “Aus bulgarischer Sturmzeit: Eine authentische Darstellung des Handstreichs von Sofia und seiner Folgen”.

Трите дълги месеца, прекарани от италианския пътешественик, учен, политик и дипломат Адриано Колочи и френския журналист Леон Югоне в България, поставят началото на едно близко приятелство, обусловено от идеите на анархизма и извървените маршрути и срещите им на българска земя, двамата описват в обнародваните по-късно спомени за събитията на Балканите през бунтовната 1885 г. Три години по-късно в Париж френският журналист публикува книгата си “Chez les Bulgares” (1888), в която разкрива поредната си среща с българите, а през 1893 г. Адриано Колочи обнародва в Рим пътните си бележки за първото си левантийско пътешествие и „откриването на България“ в книгата “In Bulgaria (1885): Ricordi di viaggio e di guerra”.

Адриано Колочи (Adriano Colocci Vespucci, 1855 – 1941) е изключително интересна личност. Потомственият аристократ⁵⁾ маркиз Колочи е син на Антонио Колочи и Енрикета Веспучи, наследница на прочутия мореплавател Америго Веспучи⁶⁾. За да покаже пряката си наследствена връзка с великия откривател, той присъединява към името си и фамилията на майка си и е известен като Адриано Колочи Веспучи. Маркизът е човек с авантюристичен дух и многостранни интереси. Следва право в престижния университет в Пиза и се дипломира през 1879 г. Почти веднага след това се насочва към научноизследователска дейност като доцент по политическа икономика и статистика в Университета в Камерино. Университетската му кариера е твърде кратка, само след две години той напуска университета, за да се отдаде на политическа дейност. Нестандартно мислещ, в политиката Колочи се очертава като бунтар, яростен противник на „поклонението пред държавата“, той адмирира възгледите на Бакунин, Реклюс, Малатеста и др. представители на анархизма и се определя като „изолиран човек и самотник в политиката“⁷⁾. Изявява се като журналист и издател, университетски преподавател, етнограф и антрополог, неуморен пътешественик, но също така е и депутат от италианския парламент и дипломат. Адриано Колочи е автор на над 84 публикации, предимно на италиански и френски език, публикувани в периода от 1876 до 1940 г. Неуморим пътешественик, Адриано Колочи Веспучи, предприема серия от пътувания. През 1885 – 1886 г. прави обиколка на Балканите. След това, изпълнявайки различни дипломатически мисии, посещава Цариград, Египет, Палестина, Сирия и Ливан. През 90-те години на XIX век предприема изследовател-

ски пътувания до Африка, Испания и Латинска Америка, като оставя подробни описания на посетените от него места.

За френския журналист Леон Югоне (Leon Hugonnet, 1840 – 1910) се знае сравнително малко. Липсват данни за неговото семейство, образование и първоначалните изяви на политическата сцена. Известно е само, че е завършил военното училище „La Flèche“, заедно с бъдещия пълномощен представител на Османската империя в София Меджид паша⁸⁾. Пълното име на този френски „homme de lettres“ и редовен кореспондент на редица европейски вестници е Жулиен Леон Югоне (Julien Léon Hugonnet). От редките запазени документи се вижда, че самият Югоне предпочита да бъде наричан „писател и публицист“ вместо политически ангажирана личност, радикал, социалист и др. През есента на 1868 г. издава книгата си *La crise algérienne et la démocratie* (Paris, Armand Lechevalier, 1868, 95 p.) с посвещение на Емил дьо Жирарден (Emile de Girardin). Именно това произведение го прави известен сред парижката публика като ревностен патриот със смели идеи за величието на Франция с нейната колониална система. По време на Парижката комуна не се поколебава да застане на страната на патриотите. Взема дейно участие в отбранителните действия като капитан в 228-и революционен батальон. Има неопровержими данни, че на 18 март 1871 г. е сред градската гвардия на хълма Монмартр, след това с батальона си последователно заемат позициите в Аниер и Ньойи. Оттегля се в казармата „Пепиниер“, откъдето Леон Югоне отива на Шан-дьо-Марс. На 20 май 1871 г. се установява в Паси. Междувременно сътрудничи активно на революционния вестник *L'Estafette*, където публикува редовно материали в периода между 23.04 – 23.05.1871 г. След трагичния край на Комуната напуска Париж и се установява в Швейцария. През 1873 г. издава в Женева *La Civilisation arabe*⁹⁾, което е посрещнато с възторг от франкофонската преса. По време на престоя си в Женева журналистическата страст на Леон Югоне търси изява по страниците на левия печат и той става сътрудник на социалистическо-анархическото списание *Travailleur*, където публикува статии от 20.5.1877 г. до май 1878 г. В края на 1877 г. заминава за Балканите като военен кореспондент. По време на женевския си период той издава изследването си „*La civilization arabe*“ (Genève, 1873). През 1879 г. утвърденият публицист и авторитетен кореспондент Леон Югоне е официално амнистиран от френското правителство за дейността си по време на Парижката комуна (в. *Le Rappel* от 02.06.1879 г.) и може свободно да се завърне във Франция. Там продължава да е един от търсените парижки журналисти и политически и военни кореспонденти. Паралелно с журналистическата си дейност се отдава и на изследване на страните от Югоизточна Европа, като оставя интересни пътеписи и свидетелства за политическия живот в тези новоосвободени държави. Леон Югоне се ползва с неоспорим авторитет сред журналистическите, политическите и дипломатическите среди във Франция. През 1888 г. е удостоен с „Почетен легион“ за заслугите си в областта на публицистиката. Сътрудничи на френското министерство на външните работи и заема различни дипломатически постове. През 1905 г.

се оттегля от активната си дейност като консул, но продължава да следи актуалните политически събития. Умира в Париж на 25. 03. 1910 г. Името на Югоне продължава да се споменава предимно като публицист и изследовател на екзотични страни и като познавач на Леванта.

За полския художник и военен кореспондент Antoni Piotrowski (1853 – 1924) се знае сравнително малко. Роден е в градчето Нетулиско, някогашна Куновска епархия, принадлежаща към границите на тогавашна Русия. Потомък на обеднял аристократичен род, той първоначално е ученик на майстора на историческата живопис Ян Матейко, а след 1869 г. учи живопис в Мюнхен и в художествената академия в Краков. Като военен кореспондент, работещ за водещите европейски седмичници – лондонския „График“ и парижкия „Илюстрасион“, той посещава неколккратно България в периода 1879 – 1900 г. Първото му посещение в страната е през 1879 г. непосредствено след Освобождението. Връща се в България по време на Сръбско-българската война през 1885 г., когато участва като доброволец във военните действия и по поръчка на княз Батенберг отразява битките при Сливница, Цариброд и Пирот. За участието си в сраженията е награден с орден „За храброст“. През 1889 г. отново се връща в България и рисува платното „Баташкото клане“⁽¹⁰⁾. След завръщането си от България се установява със семейството си във Варшава. Пътува и работи известно време като военен кореспондент в Манджурия. Умира на 12 декември 1924 г.

Италианският изследовател Адриано Колочи, френският журналист Леон Югоне и полският художник Антони Пьотровски свързват завинаги имената си с България чрез мемоарните си книги, скици и гравюри, посветени на съдбовната за българите 1885 г.

Спомените на Колочи, описани в книгата му *“In Bulgaria (1885): Ricordi di viaggio e di guerra”*, са групирани в 11 глави. В рамките на 168 страници под формата на пътни бележки, очерци и анализи са представени различни аспекти от българската действителност през бурната 1885 г. Изложението на автора включва следните части: *В унгарската степ; Надолу по Дунав; Преминаването през Балкана; Революцията в Пловдив; Войната; Пирот; Българската войска; Принц Александър; Примирието; Софийското общество; В полите на Родопите; Пловдив*. В книгата са поместени ценни снимки на редица важни исторически личности и участници в описаните събития като Гаврил Кръстевич, учителката от с. Голямо Конаре Неделя Шилева, във военна униформа „с калпак и сабя в ръка“⁽¹¹⁾, пловдивските победители Паница, Стоянов и Ризов, княз Александър Батенберг, чуждестранните журналисти, отразяващи събитията, както и фотографски портрет на автора.

За Леон Югоне това не е първа среща с България и българите, тъй като той вече е пребивавал в страната няколко години по-рано – през 1877 – 1878 г., когато работи като военен кореспондент⁽¹²⁾. Въпреки че „Балканският полуостров крие малко тайни от него, Югоне държи да отрази настъпилите промени“⁽¹³⁾, като описва впечатлението си от събитията в България през 1885 г. на страниците на *“Chez les Bulgares”*. Из-

повядвайки принципа, че „географията е азбуката на политиката“ и преди да опише дадена страна, той я изучава детайлно, опитвайки се да избегне посредничеството на други коментатори, като за целта прилага аналитичен подход. Леон Югоне тръгва към България, „без да изпитва симпатия или антипатия към балканските народи“, със задача да изготви военнополитически доклад за разположението на силите и евентуалната франкофилска ориентация на балканските държави, опитвайки се да направи услуга на Франция, като привлече вниманието ѝ към страни, „където все още се отнасят с пренебрежение към смъртта, където се бият по азиатски и където ужасите на войната са ежедневие“⁽¹⁴⁾. Френският журналист е убеден, че за да изгради „точен портрет на една страна, трябва да се интересува не само от природните ѝ дадености, нравите на жителите ѝ, но и от политическите институции, историческите традиции и не на последно място от армията ѝ“⁽¹⁵⁾.

Книгата на Леон Югоне е съставена от увод и 16 глави, в които се разглеждат темите: *От Париж по Дунава; Сръбският народ, армия и политика; Белград; Земун. Железни врата; Видин. Лом Паланка. Балканът. София; Сливница. Пирот. Бойните полета. Генералният щаб. Снежна буря; Българската армия. Мюсюлманите. Турският комисар; Българската столица; Триумфът на Александър. Пловдив. Румелийската революция; Румелийската граница. Републиката на помаците; Одрин. Началникът Тахир паша; Саид паща. Източната конференция; Смирна и остров Сирус; Заминаването на Александър; Кобургът и неговото министерство*. Книгата е посрещната радушно от френската общественост. В съобщението⁽¹⁶⁾ по повод публикуването ѝ се казва, че Българският въпрос заплашва отново да възпламени Европа. Този факт придава голяма актуалност на изключително интересното изследване *Chez les Bulgares*, което г-н Югоне публикува в Париж през 1888 г. Нашият събрат познава по-добре от всеки друг народите на Ориента. Той е посетил нееднократно тези страни и им е посветил няколко свои книги. Безпристрастен наблюдател, лишен от предразсъдъци, той описва с фотографска точност, воден от неумолима логика. В книгата му освен събитията около Сръбско-българската война са предоставени и много полезни наблюдения на вниманието на управленските кръгове във Франция, които се занимават с въпросите на националната отбрана.

Днес, повече от век след публикуването на мемоарните бележки на Колочи и Югоне, разгръщаме забравените страници на техните свидетелства в един паралелен прочит на описаните събития, места и лица. Колочи притежава дарбата на разказвач, езикът му е ярък и образен и оставя на читателя незабравими описания на конкретни събития, съчетани с научните му интереси, които го карат да се вглежда в представителите на различните общности, които среща. Езикът на Югоне е стилизиран, език на военен кореспондент, по-скоро лишен от емоции, неговият разказ е точен и на места скупен.

Особено интересен за нас, българите, е паралелният прочит на двамата автори. В книгата на Адриано Колочи липсват уводни думи, от които да разберем моти-

вите му за пътуването и участието във военните действия. От своя страна, в увода към книгата си Леон Югоне декларира своите мотиви към поредното левантийско пътешествие, като неколкратно подчертава, „че той служи преди всичко на Франция“ и че точното изброяване на фактите има много по-силно въздействие от различните прояви на патриотарство, които се наблюдават в балканските страни, защото „публичността е много по-опасна и от най-елегантните ходове на дипломатите“⁽¹⁷⁾. Югоне подчертава, че френските политици и журналисти не пътуват достатъчно и поради плачевното състояние на пресата във Франция има нужда от безпристрастни наблюдатели. Ето защо „специалните кореспонденти са истински посланици, тъй като насочват усилията си към точно отразяване на общественото мнение в посетените от тях страни“⁽¹⁸⁾. Югоне определя книгата си „като моментна фотография“, направена от познавач на страната, който умело разкрива най-важните неща и най-интересните гледни точки. Той оценява високо своята книга и смята, че няма друга, от публикуваните дотогава, която да дава точна и обективна представа за България и българите.

Пътят на журналистите започва с „Ориент експрес“. Леон Югоне тръгва от Париж през Страсбург, Виена, Будапеща и Белград. След Земун продължава с кораб през Железни врата. Адриано Колочи прекосява с влака унгарската степ, достигайки до Земун, за да продължи пътя си с кораб до България. Българският маршрут на двамата започва от Лом Паланка. В този град Колочи поставя началото на „две скъпоценни запознанства“ с френския журналист Леон Югоне – кореспондент на „France“, и със своя сънародник Лудовико Миланези (Ludovico Milanese) – бивш гарибалдиец, който работи като аптекар в града. От своя страна, Югоне отбелязва, че младият италиански капитан е „високообразован, учтив и изключително интелигентен“⁽¹⁹⁾, а бившият гарибалдиец е увлекателен разказвач и безценен със съветите си. В Лом журналистите се срещат с градоначалника Берковски, като и двамата не пропускат да отбележат, че той е бил на служба в руската армия и говори отлично френски. В града показват на гостите две малки джамии, една българска църква, новопостроеното училище, превърнато в болница, и няколкото градски улици.

На следващия ден, излегнали се върху сеното в колата на арабаджията Васил, двамата журналисти се отправят към София, „потъвайки в тъмнината и уповавайки се на техните светци закрилници“. По време на трудния преход през Балкана двамата приятели водят оживени разговори за литературни и философски теми. Преди Кутловица пътниците отседат в един хан. По думите на Колочи „българските ханове са бедни жижи, в които няма нищо за ядене“, но ханджията им предлага „малко кафе, стоплено върху чугунена печка“. Колочи не пропуска да отбележи, че „според Югоне, който е бил в страната през 1877 – 1878 г., това е голям прогрес, тъй като тогава в хановете имало само огнища“⁽²⁰⁾. В очите на Адриано Колочи Балканът е различен от Алпите – „не така театрален, по-скоро напомня на някои части от Апенините ... с хълмовете, обагрени в оттенъци на бледожълто,

сребристо, розово и огнено червено“, докато Югоне е впечатлен от „стръмните, криволичещи пътища, величествените борове и живописните склонове“⁽²¹⁾. Първият етап от прехода през планината, който изминават пеша, ги среща с групи доброволци, които отиват към Видин – „вероятно около три хиляди, които се движат на групи от по четирима-петима, те не изглеждат като колона от войници, а по-скоро като тълпа от хора, идващи от панаир или поклонение“⁽²²⁾. Опитният военен кореспондент Югоне забелязва, че по този начин те се „придвижват по-бързо, без да задръстват пътя, няма изоставящи и дезертъори“⁽²³⁾, както и разнородното им въоръжение – пушки система „Бердан“, система „Мартини-Анри“ и система „Пийбоди“. След още една нощ, прекарана в планински хан, заедно с взвод войници на следващия ден след обяд пътешествениците пристигат в София. Югоне е впечатлен от величествения профил на Витоша, която му напомня Везувий⁽²⁴⁾, но не пропуска да отбележи язвително – „трябва ти повече време, за да стигнеш от Лом Паланка до София, отколкото да пресечеш цяла Европа“⁽²⁵⁾.

И двамата журналисти описват престоя си в София. Френският журналист пише, че трудно намира жилище, но за сметка на това много бързо получава разрешение от майор Никифоров да отиде на фронта. Колочи обръща специално внимание на софийското общество. По време на войната, напомня италианският пътешественик, малката столица на България се е превърнала в свърталище на една колоритна група от непознати – агенти, в по-голямата си част официални представители на чужди държави, журналисти и др., различни по националност, език, интереси и социална принадлежност. Тази група от непознати, не знаейки как да „убият най-добре времето си“, го прекарват по бирарии, кафенета и ресторанти, говорейки за политика. Висше общество в общоприетия смисъл на думата в София няма, пише Колочи. Таково общество обикновено се формира около двора на монарха, но тъй като князът е ерген, няма никакъв двор. В двореца са само Батенберг, неговият секретар Менгес и адютантът му барон Ридесел. Чиста случайност е човек да срещне там повече от четирима души. Благодарение най-вече на усилията на г-жа Каравелова, отбелязва авторът, може да се каже, че в София има наченки на едно политическо общество. Всички идват в дома ѝ. Тя е една интелигентна, жизнена – „шармантна жена“, която „е създала мъжа си, тя го вдъхновява, направлява, съветва, именно тя вижда предимствата той да влезе в една спокойна и по-малко революционна орбита“⁽²⁶⁾. Но за разлика от г-жа Каравелова авторът чистосърдечно признава, че господарят на къщата г-н Каравелов не „му е влязъл в кръвта“. Каравелов не вярва в качествата на Александър като главнокомандващ и е сигурен, че сърбите ще влязат в София, докато жена му твърди обратното. В дома на Каравелов Колочи се запознава с голяма част от българския политически елит. Сред тях са: министърът на външните работи Цанков – „нисък с живи очи“, и военният министър Никифоров – „висок военен, хубавец“⁽²⁷⁾.

В дома на френския консул Флеш в София се събират обикновено дипломатите – италианският консул граф де Соназ – „джентълмен и перфекционист, той има не-

достатъка да се смята за най-добре информирания мъж в София“. Там често може да се види и консулт на Англия. Колочи не споменава името му, а по-скоро обръща внимание на съпругата му – „една грозна жена, влюбена в принца, която, чувайки за завръщането му в София, цял ден обикаля града на кон с надеждата да види обекта на своите желания“⁽²⁸⁾. В къщата на френския дипломат „може да се види дори и консулт на Австрия De Bielgeben, както и гръцкият консул г-н Rangabe, „невероятно разсеян“, толкова разсеян, че дори пропуска да отвори писмото, с което сърбите обявяват войната, изпратено в гръцкото консулство. Картината на малкото дипломатическо общество в София се допълва с представители на различните консулства, с изключение на руснаците, които стоят настрана. Между другото, подчертава Колочи, „това общество, което си придава важност, че сменя по четири ризи, за да спаси Европа, всъщност не върши почти нищо и под претекста за стриктния неутралитет при избухването на сръбско-българския конфликт не си помръдва пръста. Този респект пред неутралитета се превръща в карикатура“⁽²⁹⁾.

Леон Югоне допълва картината на дипломатическия елит в София с представителя на Англия M. Lascelleq, белгийския консул Cartuyvels и немския De Saldern. За бегло споменатия от Колочи Нихад паша Югоне отбелязва, че „той е с полски произход, живее в България от много време и познава всички български държавни мъже още от времето на Империята. Интелигентен и духовит, той смята, че всички малки народи трябва да се помирят и да се разберат с Турция, без чиято помощ не могат да се защитят от северната заплаха“⁽³⁰⁾.

Другото място в София, отбелязано от Колочи, където се събира пъстро общество, е прочутият „Юнион клуб“, „който разполага с ограничени, но добре разположени помещения – една читалня, зала за хранене, игрален салон, бiliarд и пушалня. Освен място, където да те видят, той е и една малка спекулация“⁽³¹⁾. Клубът е познат и под името „Club Kauffman“ – по името на търговския представител, който го ръководи, „вярвам също така и агент на „Kurr“ в България“, допълва Колочи. Кухнята на ресторанта е прекрасна, но поради въведените правила „в клуба да не се говори за политика или за религия (теми, особено актуални в момента), вечерите в клуба са дълги и безкрайно нелепи“. В клуба властва „нейно величество позата“. Като най-отегчителни членове на клуба Колочи определя белгийския консул и неговия заместник – „фанатизирани католици“, а сред тези, които печелят симпатиите му, са италианският вицеконсул г-н Gulielmo Acton – „вицепрезидент на Червения кръст, обичан от всички, любител на изкуството, сам художник, прекрасен ездач, той ненавижда политиката“, и секретаря на френското консулство кавалер De Fulgence – „западен шахматист“. Сред младите отбелязва сър Lumley – „извънреден кореспондент на кралица Виктория“, английския вицеконсул, австрийския вицеконсул Starai, секретаря на Цанов, г-н Vernazza – „българин от Генуа, целият пламък, с очи на сицилианец“, майор Корвин, господарят Михайлов („който от кондуктор става председател на апелативния съд“) и Греков

(„бивш министър, консерватор..., ползващ се с репутацията на усърден държавник“). В клуба могат да се видят и французинът г-н Vaisse – „мелничарски предприемач“, старият турчин Nyat паша, немският барон президент на тевтонския Червен кръст и др.

По думите на Югоне в клуба той се запознава с първите дипломати на европейските държави, акредитирани в София. „Юнион клуб“, посещаван предимно от ергени дипломати и чужди кореспонденти, е единственото място в София, където може да се вечеря прилично. Там той се чувства в свои води, тъй като френският език е приет за официален в клуба. Сред редовните посетители са и акредитираните в София журналисти – Von Hun, Fillon, Piotrowski, De la Mothe. Това е светът на софийския „Юнион клуб“, видян от маркиз Адриано Колочи и Леон Югоне.

Основен момент в книгите и на двамата журналисти заема отразяването на Сръбско-българската война. Както отбелязва Адриано Колочи, всички в Европа очакват, че Турция ще отговори на предизвикателството на „политиката на свършените факти“ и докато българската войска се разполага по границата с Турция, „като светкавица“ идва новината за изтеглянето на руските офицери от армията. Подчертавайки факта, че всички офицери и в двете български армии са руснаци, Колочи изтъква удара за българската армия, която в навечерието на „предстояща война е лишена от своите офицери“⁽³²⁾. Явно, познанията на Колочи като политик и дипломат му помагат да направи точен анализ на политическата ситуация и на усилията на дипломатите на великите сили за излизане от кризата. Англия, подчертава авторът, „подкрепя открито обединението на България; Франция само демонстрира интерес; Русия се опасява, че една турска интервенция ще разруши постигнатото през 1879 година и ще върне полумесеца на десния бряг на Дунав“⁽³³⁾. В тази ситуация на „несигурност и възбуда“ Сърбия, за която никой не мисли, „водена, от една страна, от своята ревност и от друга – подтиквана от Австрия, се нагърбва със задачата да възстанови сама статута и обявява война“. Изненадата е огромна – „България, не може да повярва“, отбелязва авторът. Цялото население се вдига и под знамената на Александър застават дори „6000 мюсюлмани от Варна и 3000 македонски хайдутти. Народът на двете Бългрии се обединява около своя млад принц в защита на заплашеното отечество“⁽³⁴⁾.

От своя страна, Леон Югоне коментира обявяването на войната, подчертавайки, че за Сърбия това е по-скоро „политическа и династическа война, отколкото национална“⁽³⁵⁾. По убеждение туркофил, френският журналист отбелязва близостта между народите, живеещи на Балканите, и вярва, че „малките народи трябва да се помират с Турция и да образуват една Източна конфедерация“⁽³⁶⁾. Вглеждайки се в българите, той вижда техните „будни лица“ и с учудване отбелязва, че „българският народ е успял да се промени коренно за толкова кратко време“⁽³⁷⁾.

Прецизен в изложението, Колочи прави точен преглед на разположението на двете армии и на тяхната численост. Сърбите според него разполагат с около 60 000³⁸⁾ войници и 15 000 резервисти, докато българите могат да противопоставят само два батальона от София и Видин – общо 15 000 войници за една граница, обхващаща 300 километра. Сърбите минават без усилия през Цариброд, Драгоман и Трън и крал Милан очаква на 19 ноември 1885 г. да влезе победоносно в София. Докато Александър бърза към София и фронта, 30 000 сръбски войници достигат Сливница. Именно там, подчертава Колочи, сърбите срещат и първия отпор. Следва подробно описание на битката, разположението на дивизиите, плановите на двете войски за атака и контраатака, проследяване на действията на българите, организацията на войските им, статистически данни за убитите от двете страни на фронтовата линия. Така, обобщава авторът, третият и последен ден от битката при Сливница носи свобода за България, загуба за Милан и апотеоз за Александър – „княз на двете Българи“³⁹⁾. Обединението с Румелия „е осветено завинаги на Сливница“³⁹⁾.

Според Леон Югоне, типичен френски скептик, победата при Сливница се дължи не толкова на българския дух, колкото на особеностите на терена. Разглеждайки подробно позициите на двете войски, той подчертава, че българите при всяко положение са щели да разбият сърбите, тъй като са разположени на височините, откъдето атакуват. Странно е, че прецизният френски журналист пропуска да отбележи важният факт, че завземането на тези позиции е част от военната стратегия на българската армия, чиито млади командири проявяват изключителен тактически талант и безпогрешен усет за бързо ориентиране във фронтовата ситуация.

Само след 10 дена, достигнала почти до столицата София, сръбската армия е отблъсната и трябва да отбранява своята собствена територия. Изтегляйки се, сърбите сеят разрушение – по къщите, дърветата и мостовете се виждат жестоките следи, оставени след отстъплението. След тях, като гигантска змия, се движи една безкрайна колона от забулени войници. Напред! Напред! При Цариброд пред очите на Колочи и Югоне се разкрива странна гледка – „оръдия, теглени към границата, червени хусарски ескадрони, преминаващи в галоп, доброволци, които пеят „Марица“, коли с ранени, конвои с муниции. Викове – гледай, гледай, за да си направят място! Хора върху колите, пеша, на коне. Някой говори, някой плаче, някой вика, някой изостава, някой бяга, някой проклина, някой пее: мъже, жени, деца, животни, старци, попове, френски монахини, пастири, шпиони, сръбски, български войници, офицери, пехота, кавалерия, бели, червени, позлатени, разбити... хаос от предмети, звуци, хора, движения и цветове“⁴⁰⁾. След като подминават последните къщи на Цариброд, над колоната отеква – „Стой!“⁴⁰⁾. От уста на уста се предава – „Князьт! Князьт!“⁴⁰⁾. След половин час ход колоната преминава границата.

За разлика от Колочи Леон Югоне се задоволява само с описанието на Цариброд след бойните действия – „разрушените мостове, потъналата в кал главна улица и трупове на коне, които се виждат навсякъде“⁽⁴¹⁾. В Пирот Адриано Колочи и Леон Югоне посещават главната квартира на Батенберг. Тя се намира в една малка къща в центъра на града, недалеч от джамията. Според Югоне щабът е съставен от 4 германски офицери, като от тях само един, барон Корвен, участва в бойните действия. Сред обкръжението му е и г-н Хун, германски кореспондент. Част от журналистите, намиращи се по това време в Пирот, са приети от княза.

И Колочи, и Югоне не пропускат да отбележат иронично поведението на английския кореспондент – полковник Ломлей, който на аудиенцията с Александър Батенберг се появява с фрак и вратовръзка. Облеклото му е в пълен дисонанс със ситуацията на фронта и семплия мундир на княза, отличаващ се с непринуден характер и любезност в обноските.

Леон Югоне отбелязва, че тактиката на българския владетел и военачалник е изградена върху защитата. Той всеки ден посещава предната линия, за да добие лично представа от бойното поле за хода на сраженията. Едно от най-ценните му качества като главнокомандващ е, че князът „често е сред войниците и неговото присъствие им вдъхва доверие“⁽⁴²⁾ и кураж. Неслучайно българският владетел е определян като „легендарен герой с лъвско сърце“⁽⁴³⁾. Това, което е характерно за него, пише Колочи, е спокойствието и изключителната предпазливост, които характеризират всичките му действия. Той предоставя инициативата на неприятеля, след което под прикритието на нощта укрепва позициите си и организира внезапна контраатака. От цялата му фигура, пише Колочи, се излъчва благородство и желанието да бъде водач – „гледах го, възхищавах му се и разделяйки се с него, останах с впечатлението, че каквато и да бъде съдбата му, героят от Сливница и Пирот притежава ярка историческа индивидуалност“⁽⁴⁴⁾.

Престоят в Пирот на двамата кореспонденти им позволява да се запознаят обстойно с настроението в българския лагер в навечерието и по време на примирието и да го отразят в своите пътни бележки. Българите, пише Колочи, не използват палатки. Войниците, „сякаш като далечен спомен за азиатското си минало, правят конусовидни колиби от пръти, слама и кал с отвор на върха, за да излиза пушекът, в които спят по двама-трима. Това са много здрави и топли укрития. Лагерът е изключително оживен и колоритен“⁽⁴⁵⁾ – непрекъснато движение на войници и офицери от всички видове войски. Една пъстра мозайка от „мундири, воински орнаменти, кожи, калпаци, руски барети, тюрбани, черкезки шапки, палта, башлъци“. Всички тези доброволци, облечени различно, изглеждаха като участници в някакъв грандиозен бал. Привечер, когато всички цветове и оръжия заблестяха под лъчите на залязващото слънце, меланхоличната равнина при Пирот се разстилаше като

един огромен билиард под тъмните гребени на Балкана, очертани в небето – една картина фантастична и грандиозна⁴⁶⁾. През деня, продължава разказа си Колочи, горяха огромни огньове, за да топят войниците, почистваше се лагерът. А вечер градът се изпълва с музика, войниците пеят „Марица“ и други патриотични песни. На различни места в лагера са разположени оръжейниците, които поправят оръжията, перачите, шивачите и обушарите, а след тях се нареждат дърварите, които имат нелеката задача да осигурят дърва за стоплянето на 60 000 души.

Най-важната добродетел на българските войници според Югоне е „готовността им да се подчиняват и да воюват на бойното поле, като че ли са на поклонение“⁴⁷⁾. Френският журналист подчертава, че не е виждал никъде подобен ентузиазъм. За българите войната е свещена, а не само политическа кауза.

Походните кухни работят непрекъснато, пише Колочи, където в огромни казани се вари чорба от овче месо – единственото, което се готви, а в покрайнините на лагера, на подгизналото от кръв място, се издигат „високи пирамиди от главите на хиляди заклани животни“. Явно, вкусовете и оценките на двамата журналисти се разминават, защото Югоне подчертава, че войнишката храна е добра, но се прекалява със „свинското месо“.

По време на бойните действия някои от журналистите са се настанили в един изоставен хотел в Пирот. Там има легла, но няма завивки, а избитите от взривовите прозорци са запушени с дюшеци. Колочи се настанява в една стая с френския журналист Югоне и англичанина сър Lumley. Докато французинът спи на пода, както отбелязва Колочи, Lumley (Lomelay)⁴⁸⁾ се придвижва с огромен багаж – съдове за чай и кафе, преносима кухня, походна аптечка, и преди да тръгне от София, се е запасил с различни консерви и сухари.

Следва описание на взривената от сърбите крепост, която тримата журналисти – Колочи, Югоне и Пьотровски⁴⁹⁾, посещават заедно. Пред читателя се откроява ужасяваща картина. Колочи отбелязва, че целият форт (едно старо турско укрепление) е вдигнат във въздуха. Навсякъде са разпръснати „части от стената, руини, греди, смесени в една ужасяваща бъркотия. От другата страна на крепостта разбити артилерийски сандъци, части от снаряди, саби, пречупени наполовина, сталактити от пушки с байонети, разтопени заедно в пламъците на експлозиите, разпръснати конски кости, части от тела...“⁵⁰⁾. Леон Югоне също подчертава силата на взрива, който е избил стъклата от всички прозорци в града и е разрушил част от къщите. Разпръснатите купчини от хиляди стопени щикове, пушки и саби той сравнява със застиналата лава на Везувий. Земята е покрита с осколки от снаряди и куршуми. Като любопитен факт отбелязва откриването на сандък с лична кореспонденция на крал Милан, сред която и телеграми на сръбски и турски език. В една от тях, подписана от краля, се вижда че по време на бойните действия „той се е занимавал със смяната на една прислужница“⁵¹⁾.

Зимата е новият безмилостен враг на полето край Пирот. Случаите на измръзване са масови. Всяка сутрин в болницата идват нови войници и „трябва да се среже, да се реже, да се реже...“⁽⁵²⁾. Студът е плашещ⁽⁵³⁾ и ако някой се отклони от главния път, нищо не може да го спаси – „всичко е бяло и еднакво: полето, реките, низините и височините, не се знае в каква посока се върви, нито къде стъпват краката ти“⁽⁵⁴⁾. След два дни и половина Колочи и спътниците му пристигат в София. Гладни, уморени до смърт и жадни за сън, журналистите със сетни сили се добират до хотел „България“, където ги посрещат с чай, обилна закуска и запалени мангали в стаите.

Колочи описва подробно триумфалното влизане на войската в столицата. Офицери, войници, цивилни, българи и чужденци – всички вървят през този ден „покрити със слава“, това е триумф, опиянение. На 27 декември, пише Югоне, княз Александър се връща в София, където са изчистили снега и са забили жалони с националния триколюр от двете страни на пътя му. На входа на града е издигната триумфална арка, а пред двореца са поставени дървени обелиски, покрити с платно. Построена е алея, водеща до друга триумфална арка с имената на българските победи при Сливница, Драгоман, Цариброд и Пирот. Дипломатите решават да се появят в парадни униформи, без да присъстват на тържественния молебен. Четиримата чуждестранни кореспонденти – „Колочи, Югоне, Пьотровски и Филон са информирани, че имат запазени места към дипломатическия корпус. Те се явяват облечени в рединготи с розети на бутониерите си и български калпаци, вместо (одиозния цилиндър)“⁽⁵⁵⁾. Начело на българските посрещачи е Петко Каравелов, заобиколен от официални представители на общината, сдружения и граждани. В 11 ч. прокънтят артилерийски салюти и се появява княз Александър – „спокоен и обикновен, неопиянен от победата, той създаваше едно великолепно впечатление“⁽⁵⁶⁾. Окичват го с огромен венец на победата, поставен като ешарп. Войната е спечелена. България е обединена.

Докато Адриано Колочи се придържа към позицията на безпристрастен наблюдател и там, където се отклонява, е воден от любопитството си на учен, етнолог и антрополог, привлечен от изучаването на малцинствата, за разлика от него проосманизмът на Леон Югоне се проявява навсякъде в текста. Според френски журналист българите говорят турски и голяма част от сегашните управници са бивши османски служители. България е могла да остане в границите на Османската империя и това би спряло амбициите и претенциите на Сърбия, Гърция и Румъния към българските земи. Турция би трябвало да окупира София и Пловдив, за да гарантира интегритета на България пред великите сили; мюсюлманите са една трета от българското население; допускането на българите в турската армия и училище би затвърдило федеративния съюз между България и Турция и др.

Опитвайки се да обобщи събитията в България през 1885 г., Колочи подчертава, че „над военната организация, над куража на княз Александър, над храбростта

и умението на войниците стои мощният прилив за национално обединение, който е истинската причина за чудото на мобилизацията и на победата след това. Сто хиляди българи – дисциплинирани, неподатливи на лошото време, блестящи, без да протестират срещу дажбите, пресичайки Румелия и България, следват своите млади капитани, поели командването на батальоните и полковете без протести от страна на войниците и без грешки от страна на ръководителите⁵⁷⁾.

След екзалтираното и триумфално посрещане на армията в София двама-та журналисти – Адриано Колочи и Леон Югоне, два дни по-късно напускат столицата и след кратък престой в Пловдив се отправят към Цариград. Освен спомените за това левантийско пътешествие Колочи пази скъп трофей – „една офицерска сабя за спомен от Пирот“, подарък от княз Александър Батенберг⁵⁸⁾.

БЕЛЕЖКИ

1. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, p. 165.
2. Антони Пьотровски (1853 – 1924). Полският художник посещава България през 1879, 1885 и 1889, когато посещава Батак и рисува прочутата си картина „Баташкото клане“. Името на художника се среща в различни варианти – Пиетровски, Пиатровски и Пьотровски.
3. Френският консул в София г-н Флеш казва за Леон Югоне, „че е по-голям турчин от турците“ (Chez les Bulgaries.c. 168).
4. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 145.
5. Фамилията Colocci е една от водещите аристократични фамилии в гр. Йези (Jesi), намиращ се в централна Италия. Античните корени на Колочи могат да се проследят до IX в. През XIV – XV в. семейството успява да натрупа значително богатство и да концентрира властта на областта в свои ръце.
6. Amerigo Vespucci, 1454 – 1512.
7. Colocci, A. Oggi e domani: studj politici, [1914], 3 – 4.
8. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, c. 169.
9. В броя си от 04.07.1873 г. вестник *Les États unis d'Europe*, дава ласкав отзив за тази нова публикация на Леон Югоне (*Les États unis d'Europe*, № 39, 04.07.1873, p. 4), като приветства решението на автора да се противопостави на идеите на Ернест Ренан за историко-психологичната характеристика на семитските народи и да изведе на преден план арабското влияние върху Европа. Последното е особено осезателно проявено след масовото присъединяване на северноафриканските колонии и засилване на връзките с мюсюлманските общности.
10. На изложението в Пловдив през 1892 г. картината е удостоена с първа награда.

11. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, 34 – 35.
12. Впечатленията си от Освободителната война публикува пет години по-късно в книгата “La Turquie inconnue: Roumanie, Bulgarie, Macédonie, Albanie”. Paris, 1886.
13. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с.X., 1888, с.X.
14. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с.X.
15. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с.XII.
16. Рецензията е публикувана във в. „Радикал“ от 14 декември 1878 г.
17. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. V.
18. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. VII.
19. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 82.
20. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 40.
21. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 90.
22. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 42.
23. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 89.
24. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 94.
25. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 94.
26. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 132.
27. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 135.
28. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 137.
29. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 138.
30. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 99.
31. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 139.
32. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 56.
33. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 63.
34. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 63.
35. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 28.
36. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 28.
37. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 52.
38. Югоне определя числеността на сръбската армия на 70 000 войници и 264 оръдия (с. 41).
39. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 69.
40. Colocci, A. In Bulgaria (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, с. 74.
41. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 105.
42. Hugonnet, L. Chez les Bulgaries. Paris, 1888, с. 113.

43. Hugonnet, L. *Chez les Bulgaries*. Paris, 1888, c. 129.
44. Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 112.
45. Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 113.
46. Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 114.
47. Hugonnet, L. *Chez les Bulgaries*. Paris, 1888, c. 113.
48. Колочи отбелязва английския кореспондент като Lumley, а Югоне – като Lomelay.
49. Полският журналист Пьотровски, кореспондент на „Illustration“.⁵⁰ Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 126.
51. Hugonnet, L. *Chez les Bulgaries*. Paris, 1888, c. 109.
52. Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 128.
53. Югоне пише за минус 21 градуса, Колочи отбелязва минус 26 градуса.
54. Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 147.
55. Hugonnet, L. *Chez les Bulgaries*. Paris, 1888, c. 162.
56. Hugonnet, L. *Chez les Bulgaries*. Paris, 1888, c. 171.
57. Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 98.
58. Colocci, A. In *Bulgaria* (1885): ricordi di viaggio e di guerra. Roma, 1893, c. 151.

THE JOURNALISTS THAT REPORTED THE BULGARIAN UNIFICATION

Abstract. The article presents the events of the Unification of the Principality of Bulgaria and Eastern Rumelia and the Serbian-Bulgarian war in 1885, reflected through the view of some European journalists. Their memories from the time spent in Bulgaria provide valuable evidence for one of the most important moments of the Bulgarian history.

✉ **Prof. Dr. Dimitar Vesselinov**
Faculty of Classical and Modern Philology
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: d_vesselinov@yahoo.fr

✉ **Prof. Dr. Anna Angelova**
University Library “St. Kliment Ohridski”
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: anna@libsu.uni-sofia.bg